

ἄλλοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Πατρὸς κατεδικάσθησαν πάλιν ὑπὸ τῆς ψευδοσυνόδου²⁶⁷. Εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ εἶχε συγγράψει τὸ ἔργον «Διάλεξις ὀρθοδόξου μετὰ βαρλααμίτου».

Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἀπροσημάτιστον αὐτὸν διωγμὸν, πού ὑφίστατο ὑπὸ τοῦ Καλέκα ὁ πραότατος θεῖος Παλαμᾶς, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἡράκλειαν διὰ νὰ ἡσυχάσῃ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἐχθροί του. Εὐρισκόμενος ἐκεῖ ὁ θεοειδὴς θεολόγος συνέγραψε τὸν δεῦτερον διάλογόν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάλεξις Θεοφάνους πρὸς Θεότιμον».

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ «ΔΙΑΛΕΞΙΣ Αἱ Σύνοδοι εἶχαν ἀπαγορεύσει τὴν ἀνακίνησιν δογματικῶν θεμάτων. Ἡ ὀρθὴ ὅμως ἐρμηναία τῆς ἀπαγορεύσεως δὲν ἀπέκλειε τοὺς ὀρθοδόξως φρονοῦντας νὰ διαφωτίζουν τοὺς πλανωμένους, πολὺ δὲ περισσότερο νὰ ἀμύνωνται ὡσάκις διεβάλλετο ἡ ὀρθὴ πίστις²⁶⁸. Ἐν τούτοις ὁ Καλέκας κατεδίωκε τὸν ἀγωνιστὴν τῆς ἀληθείας Γρηγόριον, ὅταν ἠναγκάζετο νὰ ἀπαντήσῃ ἐπωνύμως εἰς τοὺς πολεμίους του. Δι' αὐτὸ ἐπέλεξε ὁ ἅγιος Πατὴρ τὸν ἀνώνυμον διάλογον πρὸς ἀναστολὴν τοῦ ἔργου τῶν αἰρετικῶν. Εἰς τὴν μορφήν αὐτὴν ἔγραψε εἰς μὲν τὴν μονὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον θεολογικὸν ἔργον του, εἰς δὲ τὴν Ἡράκλειαν τὴν «Διάλεξιν Θεοφάνους πρὸς Θεότιμον».

Εἰς τὸν διάλογον αὐτὸν ἀναπτύσσονται, ὑπὸ διαλογικὴν βεβαίως μορφήν, αἱ γνωσταὶ θέσεις τοῦ Ὀρθοδόξου Γρηγορίου πρὸς τὸν Βαρλααμίτην καὶ κατ' ἐπέκτασιν πρὸς τοὺς Ἀκινδυνιστάς. Καιρίαν θέσιν κατέχει τὸ ἐπίμαχον δογματικὸν θέμα τῆς διακρίσεως. Διὸ καὶ ὁ μέγας δογματικὸς θεῖος Παλαμᾶς, διὰ σειρᾶς ἐπιχειρημάτων, ἀποδεικνύει, ὅτι βαρλααμίται μὴ διακρίνοντες οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν κατανοῦν εἰς ἄθεϊαν, ὅτι ὑπάρχει ἓνας Θεὸς ἐν οὐσίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ὅτι ἡ διάκρισις (ἢ θεοπρεπὴς) ἐν τῷ Θεῷ δὲν λυμαίνεται τὴν ἀπλότητά του.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἅγιος σημειώνει, ὅτι σὲ κάθε φύσιν ἐνυ-

πάρχουν τὰ «φυσικά». Ὁ Χριστὸς ἐφ' ὅσον ἔχει δύο φύσεις, ἔχει καὶ δύο φυσικὰ θελήματα. Ἐπομένως ἡ οὐσία ὡς φύσις ἔχει φυσικὴν ἐνέργειαν, ἡ δὲ ἐνέργεια ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν εἶναι ὅ,τι εἶναι ἢ ὑπόστασις ὡς πρὸς τὸ ἀπλοῦν καὶ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ μὲν οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἀνώνυμος, (ὡς ὑπερώνυμος) τὸ δὲ «θεότης» εἶναι ὄνομα ὅπερ ἀρμόζει εἰς τὰς ἐνεργείας μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν φύσιν, κατὰ τοὺς θείους Πατέρας· «τὸ Θεὸς εἶναι δευτέρον ἐστὶ τῆς φύσεως».

Ἄλλὰ οἱ βαρλααμίται διατείνονται «οὐσίαν ἐνεργῆ εἶναι τὸν Θεόν, ἐνέργειαν δὲ μὴ ἔχειν ἄλλην παρὰ τὴν οὐσίαν, ἵνα μὴ σύνθετος εἴη» καὶ φρονοῦν ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀκατάληπτος ὁ Θεός. Καὶ ἐνῶ δὲν ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν λαμπρότητος τοῦ Θεοῦ, ὅμως τὴν θεωροῦν κτιστήν, ὅποτε ἀποδέχονται Θεὸν «κτιστάκτιστον», καταλήγοντες οὕτω νὰ λατρεύουν δύο Θεοὺς «ἐναντίως ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους». Καὶ ἐφ' ὅσον οἱ βαρλααμίται, ταυτίζοντες ἐνέργειαν μετὰ τῆς οὐσίας καὶ δεχόμενοι τὴν μετοχὴν τῶν ἀγίων εἰς τὸν Θεόν, ἀποδεικνύονται Μασσαλιανοί, ὡς πρεσβεύοντες μετοχὴν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀγίων.

Διὰ τῶν συλλογισμῶν αὐτῶν ὁ μέγας Γρηγόριος ἀντέστρεψε τὴν ἐπὶ μασσαλιανισμῶν κατηγορίαν τῶν ἀντιπάλων του. Ἀφοῦ ἀναφέρει κατόπιν χωρίον τοῦ ἀγίου Μαξίμου, καθ' ὃ «οὐκ ἔστιν ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως, οὕτω δὲ οὐδὲ ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας ἐστί»²⁶⁹, τονίζει ὅτι ἡ ἐνέργεια διαφέρει τῆς οὐσίας, ὅπως τὸ αἴτιον ἀπὸ τὸ αἰτιατόν. Τὸ αἴτιον εἶναι ὑπερκεῖμενον, τὸ αἰτιατόν εἶναι ὑφειμένον, ἀλλὰ τοῦτο δὲν αἶρει τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ.

Κλείων τὸν διάλογον ὁ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι «νοῶν καὶ γράφων» θεῖος Παλαμᾶς, λέγει ὅτι αὐτοὶ ποὺ μετέχουν τῆς θείας ἐνεργείας, μετέχουν ὅλου τοῦ Θεοῦ· «οὕτως ὅλου τοῦ Θεοῦ μετέχουσιν οἱ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ μετέχοντες, ἀλλ' οὐχ ὅτι καὶ τῆς οὐσίας καθ' αὐτὴν αὐτοῦ τῆς ἀμεθέκτου καὶ ἀπλῆς καὶ ἀμεροῦς μετέχομεν»²⁷⁰.

ΕΤΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ «ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΠΡΟΣ ΘΕΟΤΙΜΟΝ» Ὁπως ἤδη ἐλέχθη ὁ διάλογος αὐτὸς συνεγράφη εἰς Ἡράκλειαν πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1342, ὅταν ὁ μέγας θεολόγος εἶχε ἀποσυρθῆ ἐκεῖ πρὸς ἡσυχασμὸν καὶ συγγραφὴν. Εἰς τὸν διάλογον ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ θείου Γρηγορίου, ὅτι ὁ Ἀκίνδυνος «Βαρλαάμ οὗτος καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἄλλος ἐκεῖνος ἡμῖν καὶ τῇ εὐσεβείᾳ γενέσθαι κινδυνεύσας». Ἐνταῦθα τονίζεται πάλιν ἡ ἀναγκαιότης τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου «διπλόη» εἰς τὴν θεολογίαν, καθ' ὃν ὁ Θεὸς εἶναι γνωστὸς καὶ ἄγνωστος, ληπτὸς καὶ ἄληπτος, μεθεκτὸς καὶ ἀμέθεκτος καὶ ἄνευ τοῦ ὁποίου καταντῶμεν εἰς ἀμετρήτους αἵρέσεις.

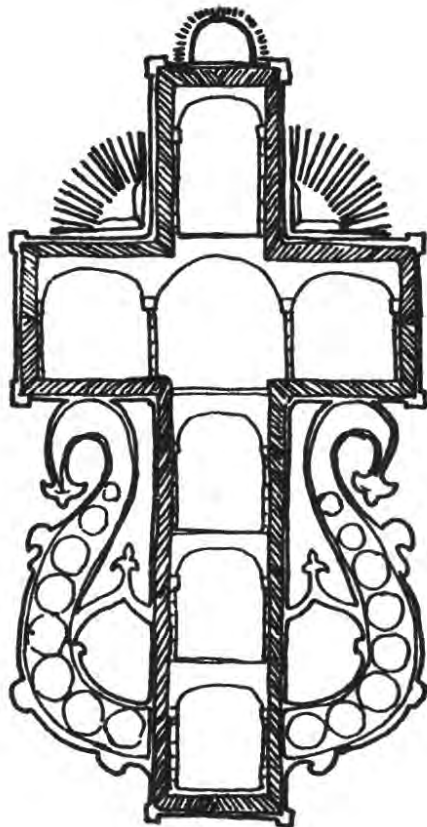
Κατὰ βάθος ὀλόκληρος ὁ διάλογος ἐξαντλεῖται περὶ τὰ κρίσιμα σημεῖα τῆς διακρίσεως, ἔνθα τὸ διπλοῦν τῶν ἐκδοχῶν κατέχει θεμελιώδη θέσιν. Οἱ αἵρετικοὶ ὄλων τῶν αἰώνων, ὅπως καὶ οἱ βαρλααμίται κινοῦνται εἰς μίαν σύγχυσιν ἐννοιῶν καὶ λέξεων, ἀδυνατοῦντες νὰ διακρίνουν τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων ἀπὸ ὠρισμένους ἐκφραστικούς τύπους. Ἐπὶ παραδείγματι· ὅταν λέγωμεν Θεὸς ἢ Πνεῦμα ἢ Θεότης, ἐννοοῦμεν ποικίλας ἐκδοχὰς ἀναλόγως τοῦ θέματος πού πραγματευόμεθα· πότε τὴν θεῖαν οὐσίαν, ἄλλοτε τὰς ὑποστάσεις καὶ πότε τὰς κοινὰς ἐνεργείας τῶν ὑποστάσεων. Ἐὰν ταυτίσωμεν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, τότε ἐννοοῦμεν ἓνα Θεὸν μὲ μίαν ὑπόστασιν ὅπως ὁ Σαβέλλιος ἢ τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τρεῖς Θεοὺς ὅπως ὁ Ἄρειος. Ἐὰν πάλιν ταυτίσωμεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον καὶ φύσιν, τότε ἐννοοῦμεν δύο φύσεις καὶ δύο πρόσωπα, ὅπως οἱ τοῦ Νεστορίου ἢ μίαν φύσιν καὶ ἓνα πρόσωπον, ὅπως ὑπεστήριζεν ὁ Εὐτυχής.

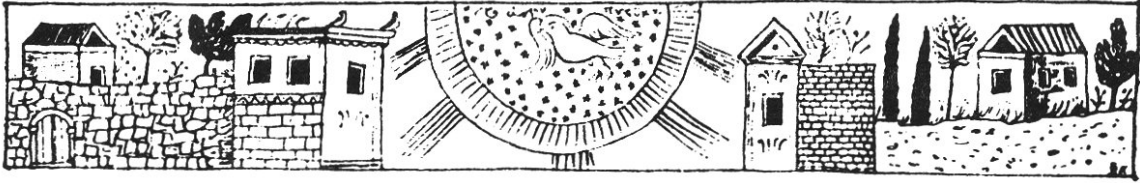
Ἐξ αὐτῶν καθίσταται φανερὰ ἡ ἀνάγκη ἐφαρμογῆς τῆς διπλόης, ἡ ὁποία ἀναδύεται αὐτομάτως ἀπὸ τὴν εἰσβολὴν τοῦ θείου εἰς τὰ ἀνθρώπινα. Οἱ βαρλααμίται, σκεπτόμενοι φιλοσοφικῶς, συνέχεον τὴν οὐσίαν μὲ τὴν ἐνέργειαν, διὸ καὶ περιήρχοντο εἰς ἀντιφατικὴν στάσιν. Ἄλλοτε δεχόμενοι ὡς ἄκτιστον μόνον τὴν ὑπερουσιότητα τὰ δὲ ἄλλα κτιστά, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, κατέληγαν εἰς τὸν ἀρειανισμόν. Ἄλλοτε ταυτίζοντες οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ὠδηγοῦντο

εἰς Σαβελλιανισμόν. Μὴ δεχόμενοι τὴν διπλὴν, χωρὶς νὰ δύ-
νανται νὰ τὸ ἀποφύγουν, ἐπρέσβευαν ὅτι μετέχεται ἡ θεία
φύσις κατὰ τὴν οὐσίαν.

Ὁ μέγας Γρηγόριος μὲ τὸν γλαφυρώτατον διάλογόν του
θεμελιώνει ἀμετακινήτως τὴν διάκρισιν, διὰ τῆς ὁποίας δια-
σώζεται τὸ ἀπρόσιτον, ἀμέθεκτον καὶ ἀπλοῦν τῆς οὐσίας τοῦ
Θεοῦ, ἐνῶ βεβαιοῦται τὸ προσιτὸν καὶ μεθεκτὸν τῆς οὐσιώ-
δους ἐνεργείας του. Πρὸς τοῦτο παρατίθενται ἀναρίθμητοι
σαφεῖς Πατερικαὶ μαρτυρίαι, βεβαιοῦσαι τὴν διπλὴν εἰς τὴν
θεολογίαν, καθ' ἣν «ὅλοι διόλου γινόμεθα θεοὶ χωρὶς τῆς κατ'
οὐσίαν ταυτότητος»²⁷¹.

Ἐφθάναν φρονοῦμεν οἱ δύο ἐξ ἑκατὸν σελίδων θεολο-
γικοὶ διάλογοι εἰς Πλατωνικὸν εὐχαρι τύπον, διὰ νὰ ἀναδει-
χθῇ ὁ θεῖος Παλαμᾶς εἰς μέγαν διδάσκαλον τῆς μυστικῆς θεο-
λογίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

«ΕΙ ΕΜΕ ΕΔΙΩΞΑΝ, ΚΑΙ ΥΜΑΣ ΔΙΩΞΟΥΣΙΝ»

«ΒΑΡΛΑΑΜ ΚΑΙ ΑΚΙΝΔΥΝΟΣ
ΕΙΣΙΝ ΟΙ ΔΙΧΟΤΟΜΟΥΝΤΕΣ»

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1342, ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐκλήθη πάλιν εἰς τὰ ἀνάκτορα κατηγορούμενος ἴσως διὰ τὴν «διάλεξιν Θεοφάνους πρὸς Θεότιμον», ἡ ὁποία εἶχε τεθῆ εἰς κυκλοφορίαν. Παρ' ὅτι ἡ σύγκλητος ἀπήλλαξε τὸν Ἅγιον πάσης κατηγορίας, ὁ Πατριάρχης τὸν περιώρισεν εἰς μονήν. Ἄλλὰ ὁ «ζέων τῷ πνεύματι» θεολόγος Πατήρ, εὔρε καὶ ἐκεῖ τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ συγγράψῃ μικρὰν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον, «Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνός εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες κακῶς ὄντως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίσους θεότητας τὴν μίαν».

Ἐπειδὴ οἱ βαρλααμίται συνέχιζαν τὰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ θεοῦ Παλαμᾶ, ὡς τέμνοντος τὸν Θεὸν εἰς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν, ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ἀναιρέσῃ διὰ Πατερικῶν κειμένων τὰς κατηγορίας. Ἀρχίζει δὲ τὴν μικρὰν πραγματείαν του κατὰ τρόπον συνοδικόν: «Ταῖς πνευματοκινήτοις τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπόμενοι ψήφοις καὶ ταῖς ὑφ' ἡμῶν συνοδικαῖς ἀποφάσεσιν, ἀποβαλλόμεθα καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν, καθάπερ πρότερον οὕτω καὶ νῦν, εἰ μεταμεληθεῖεν, τοὺς κατὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον δύο τοῦ Θεοῦ λέγοντας θεότητας, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον· καὶ τὴν μὲν θείαν φύσιν μόνην ἄκτιστον θεότητα, τὴν δὲ λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, καθ' ἣν καὶ ὁ Κύριος ἐν Θαβῶρ περιήστραψε τοὺς μαθητάς, καὶ πᾶσαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν θείαν καὶ πάντα τὰ περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα θεότητα κτιστὴν. Ἡμεῖς δὲ μίαν θεότητα προσκυνοῦμεν καὶ πρεσβεύομεν, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ οὐσία δὲ μόνη ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ἀκτίστῃ, καὶ

πᾶσι τοῖς περὶ τὴν οὐσίαν θεωρουμένοις καὶ θεολογουμένοις»²⁷².

Ἐπανερχόμενος ὁ θεοεἰκελος θεολόγος εἰς τὴν διδασκαλίαν του περὶ τῆς διπλῆς εἰς τὴν θεολογίαν, προσάγει μαρτυρίας ἐκ Πατερικῶν κειμένων, διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἶναι βασικὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Παραθέτει δὲ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἁγίου Μαξίμου, καθ' ἣν «οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν τῷ Θεῷ τι κτιστόν, ὡς οὐδὲ τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τι ἄκτιστον»²⁷³, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν ἄποψιν τοῦ Βαρλαάμ· «ἐν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ παρὰ ταύτην πάντα γεννητῆς ὑπάρχει φύσεως», ὡς καὶ μὲ τὴν σύμφωνον τοῦ Ἀκινδύνου· «μόνη ἄκτιστος ἡ θεία φύσις, πᾶν δὲ τὸ ταύτης διαφέρον ὅπωςδήποτε κτιστόν»²⁷⁴. Καὶ κλείει τὸ ἔργον του ὁ θεῖος Γρηγόριος μὲ μίαν ἐπανάληψιν σκέψεών του, βασιζομένων εἰς τὴν πνευματικὴν παράδοσιν, ὅτι «ἡ ἀποφατικὴ θεολογία τῇ καταφατικῇ θεολογία οὐκ ἐναντιοῦται».

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΑ ΘΕΙΑ ΣΟΦΟΝ
ΑΡΣΕΝΙΟΝ ΤΟΝ ΣΤΟΥΔΙΤΗΝ

Ἀπὸ τὴν μονὴν αὐτὴν ὁ ἐγκλεισμένος διὰ τὸν Θεὸν θεῖος Παλαμᾶς ἀπήντησεν εἰς ἐπι-

στολήν τοῦ στουδιώτου μοναχοῦ Ἀρσενίου, «σοφοῦ τὰ θεῖα», διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτηει διασαφήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ ἐπιμάχου θέματος τῆς διακρίσεως.

Ὁ ἅγιος Πατὴρ παραπέμπει τὸν λόγιον μοναχὸν εἰς τὰ συγγράμματά του καὶ εἰς τὸν Ἀγιορειτικὸν Τόμον, τὸν ὁποῖον συνέγραψεν ὁ ἴδιος, ὡς ὁμολογεῖ· «ὃς ἔφθη πρὸ δύο ἐτῶν συγγραφεῖς παρ' ἡμῶν». Ἐν συνεχείᾳ διευκρινίζει, ὅτι ὁ ὄρος «θεότης», διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦται πότε ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ πότε ἡ ἐνέργεια, εὐρίσκεται εἰς ὄλους τοὺς Πατέρας. Ἀφοῦ ἀναπτύσσει θεολογικῶς τὴν σημασίαν τῆς θεοπρεποῦς διακρίσεως ἐν τῷ Θεῷ, ἀναφέρεται εἰς τὸν διωγμὸν ποὺ ὑφίσταται ἀπὸ τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν ἤδη προστατευόμενον ὑπὸ τῆς Εἰρήνης Εὐλογίας Χουμναίνης Ἀκίνδυνον, διὰ νὰ καταλήξῃ διὰ μιᾶς ρωμαλέας ἀποστροφῆς, ὅτι δὲν τοὺς φοβεῖται καὶ μᾶλλον χαίρει διὰ τὸν διωγμὸν καὶ τὸ μαρτύριον ἀκόμη. Κα-